

נחמה יצחק

בסייעתא דשמיא | כי תשא תשפ"ג | גליון מס' 185

פרפראות

ונתנו איש כפר נפשו, (לי"ב).

זה לשון הגר"א (באדרת אליהו ליקוט), על תיבת

ונתנו קדמא ואזלא, (פירוש שטעמי המקרא על תיבה

זה הינם קדמא ואזלא, וכידוע שהטעמים מבארים <<<

ב

אכן אם נדקדק בדבר נראה שיש חילוק בין מה שכתוב כאן למה שכתוב לעיל בפרשת משפטים, דבפרשת משפטים כתיב **אל פני האדון ה'**, אכן כאן **את פני האדון ה' אלקי ישראל**, והלוא דבר הוא.

ונראה שיש לחלק בעם ישראל גופא במצבם שהיה בפרשת משפטים, שנכתב לפני חטא העגל, למצבם כשנכתב פרשה זו, שנכתב לאחר שחטאו בעגל, ודו"ק¹.

ונראה דשני המצבים יש לרמז על המשנה ראשונה והמשנה אחרונה, דמשנה ראשונה היא לפי מה שכתוב פרשת משפטים, ומשנה אחרונה היא לפי מה שכתוב בפרשה זו.

דהנה הטעם שבית הלל חזרו להורות כדברי בית שמאי, הוא משום דכתיב **לא תוהו בראה לשבת יצרה**, וכמו שפירש רש"י בחגיגה (ב); וזה לשונו, לא תוהו בראה, לא ברא הקב"ה את הארץ להיות בלא יישוב, אלא לשבת יצרה, ע"כ², ואם כן מכיון שמי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו יכול לישא שום אשה, אז משום תיקון העולם כופין את רבו, וכמו שכתוב במשנה.

ונראה לדייק שענין **לשבת יצרה**, הוא שלא יהא העולם בלתי מיושב, ומכיון שאדם עומד למות, צריך שיהא מי שימלא מקום בעולם, ומשום הכי צריך שיהא לו בנים שיישבו את העולם במקומו, ודו"ק³.

והנה אחר מתן תורה ולפני חטא העגל לא היה לישראל חיוב מיתה, וכדאיתא בעבודה זרה (ה), אהא דכתיב **אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם אכן כאדם תמותו** וגו', ועיין שם שאחר מתן תורה היו פטורים ממלאך המות, ורק אחר שחטאו בעגל נגזר עליהם שוב מיתה⁴.

ולפי זה יש לומר דלפני חטא העגל לא היה לעבד חיוב לישא אשה בכדי לקיים מצות **לשבת יצרה**, מכיון שיכול הוא לחיות לעולם ולא ימות, אם כן קיים בעצמו מצות **לשבת יצרה**, ולפי זה אין בית דין יכולים לכופו את רבו לשחררו לישא אשה בכדי לקיים מצות שבת יצרה, דהרי הוא מקיים ועומד.

אכן אחר חטא העגל, שנגזר עליהם חיוב מיתה, וכדכתיב **אכן כאדם תמותו**, ותו אינו מקיים מצות שבת יצרה בעצמו, וצריך הוא לישא אשה וכו', דייקא באופן זה חזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי, וכהמשנה אחרונה, משום שעכשיו כבר צריך לכופו את האדון לשחררו בכדי שהעבד יוכל לקיים מצות **לשבת יצרה**, ודו"ק.

ג

ומבואר דהך פטור של 'אין לו אלא אדון אחד', שייך דווקא לפני

(1) ועיי' מש"כ באורך בליקוטי נ"י תשפ"א.

(2) ועיי' גם מש"כ בגיטין (מ"א).

(3) וכן משמע ביבמות (ס"ב), שקיים שבת יצרה בעכו"ם הוא שיהא להם ב' ילדים שיהיו במקומם, עיי"ש.

(4) ועיי' בזה"ק (קצ"ג).

שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה' אלקי ישראל.

א

תנן בריש מסכת חגיגה (ב), הכל חייבין בראייה חוץ מחרש שוטה וקטן וכו' ונשים ועבדים שאינם משוחררים וכו', ובגמרא שם (ד), מקשה, נשים ועבדים שאינן משוחררים וכו', בשלמא נשים (שפטורות) כדאמרן (לעיל מיניה דכתיב **זכור**, וזכר להוציא את הנשים), אלא עבדים מנלן, אמר רב הונא אמר קרא **אל פני האדון ה'**, מי שאין לו אלא אדון אחד (חייב בראייה), יצא זה שיש לו אדון אחר, ומקשה בגמרא, הא למה לי קרא, מכדי כל מצוה שהאשה חייבת בה וכו' (ואם כן מכיון שנשים פטורות, גם עבדים שאינם משוחררים יהיו פטורים, ואמאי צריך ילפותא מיוחדת לפטרם), ומתרץ בגמרא, אמר רבינא לא נצרכה אלא למי שחציו עבד וחציו בן חורין, ע"כ.

פירוש מכיון שיש בו חלק שהוא בן חורין, היה הוה אמינא שיתחייב בראייה, משום חלק חירות שבו, קא משמע לן קרא שפטור מכיון שיש לו יותר מאדון אחד.

והנה עיין רש"י ד"ה לא נצרכה וכו', וזה לשונו, מיהו למשנה אחרונה, הואיל ובידינו לכופו את רבו, חייב דאין לו אלא אדון אחד, ע"כ.

פירוש דלגבי דיני חציו עבד וחציו בן חורין, קתני שתי משניות בדעת בית הלל, משנה ראשונה ומשנה אחרונה, משנה ראשונה - קודם שחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי, ומשנה אחרונה - אחר שחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי, דתנן בגיטין (מ"א) מי שחציו עבד וחציו בן חורין, עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד, דברי בית הלל, בית שמאי אומרים, תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם, לישא שפחה אי אפשר, שכבר חציו בן חורין, בת חורין אי אפשר, שכבר חציו עבד, יבטל, והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה, שנאמר **לא תוהו בראה לשבת יצרה**, אלא מפני תיקון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין, וכותב שטר על חצי דמיו, וחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי, ע"כ, ולפי משנה אחרונה שכופין את רבו לשחררו, באמת אין לו אלא אדון אחד שאינו משועבד לרבו, ושפיר חייב בראייה.

אכן מה שצריך ביאור הוא דלכאורה סוף סוף אף למשנה אחרונה יש כאן ילפותא, ומאי עבדינן בה.

ונראה, דעיין רש"י על התורה כאן, וזה לשונו, **כל זכורך**, כל הזכרים שבך, הרבה מצות בתורה נאמרו ונכפלו, ויש מהם שלש פעמים וארבע, לחייב ולענוש על מנין לאוין שבהם, ועל מנין עשה שבהם, ע"כ, פירוש שפסוק זה של **כל זכורך** כבר הוזכר בפרשת משפטים, דכתיב שם **שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון ה'**, ע"כ, ואם כן קשה אמאי נכתב שוב, ועל זה כתב רש"י, שיש כמה פרשיות בתורה שנכפלו.

ונראה דעל פי זה יש ליישב קושיית הטורי אבן בריש חגיגה, אהא דתנן במתניתין שם שעבדים שאינם משוחררים פטורים מן הראיה, הקשה הטורי אבן אמאי צריך ילפוטא שעבדים שאינם משוחררים פטורים מן הראיה, הרי איתא בפסחים (ח:), דאמר רב אמי כל אדם שיש לו קרקע עולה לרגל, ושאיין לו קרקע אין עולה לרגל, מדכתיב ולא יחמד איש את ארצו בעלתך לראות וגו', וכיון שבמציאות אי אפשר לעבד שיהא לו קרקע בארץ ישראל, אמאי צריך קרא למפטריה ממצות ראה, עיין שם שהאריך בזה.

אכן לפי מה שנתבאר, שיש כאן שתי פרשיות, חדא לפני חטא העגל, ואחד אחר חטא העגל אתי שפיה, דהנה הך מיעוט של אדון אחד אינו כתוב אלא על אופן של לפני חטא העגל, שרק אז היה שייך שיהא לו יותר מאדון אחד, ובאמת שם לא הוזכר כלל שלא יחמוד איש את ארצו, אכן אחר חטא העגל שאין שם ילפוטא למעט חציו עבד וחציו בן חורין, ושפיר יכול העבד להתחייב בראיה אז אפשר למעטו מארצו, והנה באמת פסוק זה של ולא יחמד איש את ארצו בעלתך לראות את פני ה' אלקיך, כתיב בפרשה זו של אחר חטא העגל, וכנזכר מפני שעכשיו שייך שיתחייב עבד במצות ראה, משום הכי הוזכר שצריך שיהא לו קרקע, ודו"ק.

והנה כל מה שנתבאר הוא רק לפי שיטת רש"י, אבל לפי שיטת הרמב"ם אינו כן.

דהנה הך חילוק שיש בין משנה ראשונה למשנה אחרונה, דלמשנה ראשונה נתמעט חציו עבד וחציו בן חורין ופטור מן הראיה, ולמשנה אחרונה אין מיעוט וחייב, זה רק לפי פירוש רש"י, שכן פירש הגמרא שם.

חטא העגל, שרק אז בחצי בן חורין משועבד לאדון אחר, ושייך למה שכתוב בפרשת משפטים שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני וגו'.

ובאמת אם נדקדק בגמרא חגיגה שם (ד), דיליף מקרא הפטור של חציו עבד וחציו בן חורין, מביא הפסוק שכתוב בפרשת משפטים, וכדאמר התם אמר רב הונא אמר קרא אל פני האדון ה', מי שאין לו אלא אדון אחד, ודייקא מפסוק זה, שלא היה חסרון של שבת יצרה, שם כתוב מיעוט לחציו עבד וחציו בן חורין שפטור מן הראיה, ודו"ק.

אכן לפי המשנה אחרונה יש לומר דקאי אחר חטא העגל, שכבר יש מיתה בעולם, ומחויב בלשבת יצרה, עכשיו שייך הפסוק של פרשה זו, דכתיב יראה כל זכורך את פני האדון ה' אלקי ישראל, דתו ליכא להך מיעוט של חציו עבד וחציו בן חורין שהרי אינו משועבד.

והנה הנפקא מינה בין היכא דכתיב אל פני, להיכא דכתיב את פני, נראה דאל פני משמע שיש לו דווקא אדון ה', ובלא שום שיתוף של אדון אחר, (וכמו שדרשו בגמרא), אכן היכא דכתיב את פני, שאני, דיש לומר דאת בא לרבות, וכמו שדרשו חז"ל (עיין בבא קמא מ"א:), אם כן אף אם שייך קצת אדון אחר עדיין חייב במצות ראה, של לבוא לראות פני האדון ה' אלקי ישראל.

איברא לפי זה נראה לכאורה שהפסוקים סותרים זה לזה, דבפרשת משפטים משמע שרק מי שאין לו אלא אדון אחד, ובפרשה זו משמע שאף אם יש לו אדון אחר.

ובהכרח שצריך לומר שאין כאן סתירה, רק מדבר בשני אופנים, דבפרשת משפטים היה לפני חטא העגל, ואז יש מציאות של חציו עבד וחציו בן חורין שיש לו אדון אחר, ומשום הכי נתמעט ממצות ראה, מה שאין כן בפרשה זו דאיירי אחר חטא העגל, ומכיון שעכשיו כופין את רבו, ואף שנראה כמי שיש לו אדון אחד, שעדיין הוא חציו עבד, מכל מקום 'אדון' ממש אין לו ושפיר חייב בראיה, ודו"ק.

פרפראות/המשך

ונראה לבאר שזה הפירוש עומדת לעד, שאם נותן צדקה זה נשאר צדקה גם לבניו.

ולכאורה היינו כמו שכתוב כאן ונתנו, שזה פנים ואחור, בחינת א"ת ב"ש, צ"ד ק"ה - ה'ק"ד צ', גם בא"ת ב"ש, שנקראת ישר והפוך, גם פנים וגם אחור, וכמו ונתנו, ומרמז ממש על אופן זה, ודו"ק.

ונתתה ממנה לפני העדת באהל מועד וגו', (ל' ל"ו).

ונתתה ממנה וגו', פירש רש"י, וזה לשונו, היא קטרת שבכל יום ויום שעל מזבח הפנימי, שהוא באהל מועד, ע"כ.

ומבואר שמה שכתוב לפני העדת, היינו המזבח הפנימי, שהוא לפני העדות, שהעדות הוא באהל מועד.

אכן עיין ברמב"ן שכתב (בפירוש הראשון), שמה שכתב לפני העדת, קאי על עבודת יום הכיפורים, שמכניסים ממנה (מהקטורת) לפני ולפנים, וזהו לפני העדת, ועוד היו מכניסים ממנה בכל יום באהל מועד, עיין שם.

ויוצא שפליגי רש"י והרמב"ן בפירוש לפני העדת, האם כוונת הפסוק היא למזבח פנימי שבאהל מועד, או שכוונתו לקודש הקדשים.

והנה טעמי המקרא על ונתתה ממנה הם קדמא ואזלא.

ונראה שבטעמים אלו מרמזו הפירוש של לפני העדת, בין אליבא דרש"י, ובין אליבא דהרמב"ן.

הכתוב, כמו שדרשו חז"ל ויבינו במקרא זה טעמי המקרא), לרמז על מאמרם ז"ל (שבת קנ"א:), אקדימו ריפתא לעניא כו' גלגל החוזר בעולם, (פירוש דאיתא התם, שרבי חייא אמר לאשתו כאשר יבוא לפניך עני הקדימי לו פת מיד, כי היכי דלקדמו לבניך, פירוש כשיצטרכו בניך ללחם גם להם יקדמו, אמרה ליה האם אתה מקלל אותם, אמר לה קרא קא כתיב כי בגלל הדבר הזה, ותנא דבי ר' ישמעאל גלגל הוא שחוזר בעולם, כך הוא הסדר בעולם, לפעמים יש לזה ואין לזה, ואחר כך הגלגל מתהפך, ע"כ), והנה מילת ונתנו גם לאחור היא נקראת ונתנו, ונקראת כן פנים ואחור (שנקרא ישר והפוך), כי גם הנותן יצטרך שיתנו לו, וזהו שרמז ונתנו בקדמא ואזלא, (טעמים אלו לרמז) אקדימו ריפתא לעניא כי היכי דלקדמו לבניך כו', לכן הקדם אתה ותן לו, ע"כ. ומבואר שכשנותנים צדקה אם הוא מקדים לעני גם יקדימו לבניו כשיצטרכו, ומידה כנגד מידה היא, ולכאורה יש לומר שזה בבחינת צדקתו עומדת לעד, שאיך שהוא נותן צדקה - צדקה זו קיימת לעד, שכן יתנו לבניו.

ונראה שיש לציין למה שכתב בספר הליקוטים¹, אהא דכתיב (תהלים קי"ב), וצדקתו עומדת לעד, וזה לשונו, אם תחליף אותיות של צדק"ה בא"ת ב"ש, (שא' מתחלף בת', וב' מתחלף בש'), חוזרים להיות אותיות צדק"ה, (צ"ה ד"ק ק"ד ה"צ), לרמז כי היא (הצדקה) עומדת לו לעד במקומה כמדובר, ע"כ.

אכן מדברי הרמב"ם בהלכות חגיגה (פרק ב' הלכה א'), נראה שביאר החילוק באופן אחר, וסבירא ליה דלפי משנה ראשונה חציו עבד וחציו בן חורין חייב בראיה, ורק אליבא דמשנה אחרונה חציו עבד וחציו בן חורין פטור מן הראיה, ובדיוק ההיפך מפירוש רש"י, דזה לשונו שם, מי שחציו עבד וחציו בן חורין, פטור, מפני צד עבדות שבו, ע"כ.

והנה הרמב"ם פסק כמשנה אחרונה, כדמוכח בהלכות עבדים, שכתב בחציו עבד וחציו בן חורין כופין את רבו וכו', עיין שם, ואף על פי כן פסק כאן שחציו עבד פטור מן הראיה. וצריך ביאור הרי אמרו שזה רק לפי המשנה ראשונה, ועיין בראב"ד שכבר הקשה כן.

ועיין עוד בהלכות קרבן פסח (פרק ב' הלכה י"ג), ועיין גם בראב"ד שם.

והנה עיין מה שהביא הכסף משנה בהלכות קרבן פסח, מתשובות ר' אברהם בן הרמב"ם לחכמי לונלי, ומבואר שהרמב"ם פירש הגמרא בדיוק ההיפך מפירוש רש"י, וסבירא ליה להרמב"ם דלפי משנה ראשונה חציו עבד וחציו בן חורין פטור ממצות ראיה, ורק לפי המשנה אחרונה סבירא ליה שהוא חייב.

וצריך ביאור איך יפרש הפסוקים כאן.

1

והנה בעצם מחלוקת רש"י והרמב"ם בפירוש הגמרא כבר ביארו המפרשים בכמה אופנים, עיין שם.

והנראה בזה, דהנה עיין חגיגה (ד), דאיתא שם, דילפינן שעבד פטור מן הראיה, מדכתיב **אל פני האדון ה'**, ומקשה בגמרא שם אמאי בעי למילף מאל **פני האדון ה'**, הא גמרינן לה לה מאשה, שכל מצוה שהאשה חייבת בה עבד חייב בה, ומכיון שנשים פטורות ממצות ראיה, אם כן ממילא גם עבדים פטורים, ואמאי צריך עוד פסוק לפטור העבדים,

ומתרץ בגמרא שם דצריך קרא לחציו עבד ולחציו בן חורין, שאינו נלמד מלה לה מאשה, עיין שם.

והנה מה שצריך ילפותא זה רק להצד בן חורין שבו, דהרי הצד עבדות שבו בוודאי פטור, דהרי גמרינן לה לה מאשה, ורק צד חירות שבו, דבעלמא היה צריך להתחייב, יש כאן ילפותא לפוטרו⁶.

והנה לפי רש"י אליבא דמשנה ראשונה, ילפינן שהצד חירות שבו פטור לגמרי משום שיש לבן חורין זה עוד אדון שגופו משועבד לו, מה שאין כן אליבא דמשנה אחרונה, מכיון שכופין את רבו להוציאו, הרי אין גופו של הבן חורין משועבד לו, ואין להבן חורין אדון אחר, ושפיר חייב.

אכן לפי הרמב"ם, יוצא איפכא שאליבא דמשנה ראשונה חייב, וצריך ביאור אמאי חייב, הרי יש לו אדון אחר.

אכן עיין ברמב"ם הלכות חגיגה שם, אף שכתב שחציו עבד וחציו בן חורין חייב, לא הביא כלל הך דרשה של **אל פני האדון ה'**, אלא הביא דרשה אחרונה וכתב שחייב משום שהוא דומה לאשה, וכן שאין הוא בכלל **כל ישראל**, וזה לשונו, (אחר שכתב שחציו עבד וחציו בן חורין פטור), ומניין שכל אלו פטורין מן הראיה, הרי הוא אומר **יראה כל זכורד** להוציא את הנשים, ומצות עשה שאין הנשים חייבות בה אין העבדים חייבים בה, ועוד הרי נאמר **בבוא כל ישראל** להוציא העבדים וכו', ע"כ.

ולכאורה צריך ביאור אמאי לא הביא הפסוק שהביאה הגמרא, ועוד אם הפטור הוא משום שדומה לאשה, אמאי צריך תו קרא של **בבוא כל ישראל**, וצריך ביאור.

2

ונראה לבאר בהקדם מה שכתב בספר קצות החושן (סימן קע"א סעיף

5) ועיי' בטו"א כאן.

פרפראות/המשך

טעם לדבריו משום שמצינו בכל מעשה עשרת הדברות, דכתיב אלקים, בדבור כתיב, וידבר אלקים את כל הדברים האלה, ובמעשה ובמכתב כתיב, והלוחות מעשה אלקים המה והמכתב מכתב אלקים, וכן ראוי שיהא כתוב בנתינה (כאן), 'ויתן אלקים אל משה', ע"כ.

ולפי זה ככלתו לדבר אתו חוזר על מעמד הר סיני ועשרת הדברות, שגמר ללמוד עם משה העשרת הדברות, ודו"ק².

ועיין באבן עזרא (בפירוש הקצר), שפירש, וזה לשונו, וטעם ככלתו לדבר אתו, דבר המשכן והשבת, ע"כ, ואם כן ככלתו לדבר אתו, פירוש פרשה כתובה כאן לפני זה.

והנה צריך ביאור אמאי רש"י לא פירש כן, אלא פירש דקאי על פרשת משפטים, שנראה קצת רחוק, וצריך ביאור מה הטעם שמיאן רש"י בפירושים אלו.

ואפשר משום דכתיב לדבר אתו, והיינו דעיין מה שפירש רש"י, וזה לשונו, מלמד שהיה משה שומע מפי הגבורה, וחוזרין ושונין את ההלכה שניהם יחד, ע"כ.

ומשמע שמה שכתוב כאן לדבר אתו מיותר, ומשום הכי פירש שיש כאן דיבור יתר, והיינו לא רק שאמר למשה את ההלכה, החקים והמשפטים, אלא שחזר ביחד אתו עליהם.

והיינו דאליבא דרש"י שלפני העדת, הינו המזבח הפמיני, אם כן הא דכתיב ונתתה ממנה יש לומר דקאי על ההקטרה עצמה, ופירוש ונתתה ממנה קדמא ואזלא, שתלך ותקדים הקטרה זו, וכדאיתא בפסחים (ב"ט), שקטורת קודמת להדלקת הנה, והיינו קדמא ואזלא, שהעבודה זו קודמת לשאר עבודות באוהל מועד, דהיינו לפני הדלקת הנה.

ואליבא דהרמב"ן שלפני העדת היינו בקודש הקדשים, אם כן הא דכתיב ונתתה ממנה, יש לומר דקאי על העובד, פירוש שהכהן (גדול) יקדים עצמו, וילך לפני העדות, פירוש לפני ולפנים, בתוך קודש הקדשים, כדי לעשות העבודה, וגם כתיב כאן באהל מועד, יש עבודה שאינו צריך לקדם את עצמו ולילך לפני ולפנים, אלא נשאר במקומו.

ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני וגו', (ל"א י"ח).

פירש רש"י, וזה לשונו, לדבר אתו, החקים והמשפטים שבואלה המשפטים, ע"כ.

ומבואר שרש"י מפרש שמה שכתוב ככלתו לדבר אתו הוא שגמר ללמוד עם משה פרשת משפטים.

אכן עיין ברמב"ן שמדבריו משמע שלדבר אתו קאי על עשרת הדברות, שכתב שאלקים דכתיב בסוף הפסוק, (דכתיב ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני לוחות העדת לוחות אבן כתבים באצבע אלקים), חוזר על מה שכתוב ויתן אל משה, כאילו כתוב ויתן אלקים אל משה, ועיין שם שנותן

(2) ויש לציין למה שכי הרמב"ן ריש פ"י משפטים שבא לפרש העשרת הדברות עיי"ש.

א), שדן לגבי חציו עבד וחציו בן חורין אליבא דמשנה ראשונה שעובד את רבו יום אחד וכו', מה דינו באותו היום, האם הוא כולו עבד באותו זמן, והרי היא חלוקה גמורה, או שהוא מעורב, ורק משועבד למעשה ידיו וכו', עיין שם שהביא שזה בעצם מחלוקת בבלי וירושלמי וכו', עיין שם⁶.

ונראה דיש לומר שבזה גופא פליגי רש"י והרמב"ם, דלדעת רש"י יש לומר שאף ביום שעובד את רבו הרי הוא עדיין חציו עבד וחציו בן חורין (וכדעת הבבלי), ומכיון שעדיין יש לו שם עבד אף שהוא בן חורין, הרי יש לו (להבן חורין) אדון אחר, וממילא פטור הוא מראיה, אך למשנה אחרונה שחכמים ביטלו השיעבוד שלו, אף שהוא חציו עבד וחציו בן חורין, מכל מקום אין לו אלא אדון אחד, ושפיר יכול להתחייב במצות ראייה.

אכן לדעת הרמב"ם יש לומר שסבירא ליה דלמשנה ראשונה, החלוקה היא חלוקה גמורה, וביום שעובד את רבו, הרי הוא עבד גמור, וביום שעבד את עצמו הרי הוא בן חורין גמור, ולפי זה שפיר חייב במצות ראייה, מכיון שעכשיו הוא בן חורין גמור ואין לו במצב הנוכחי שום אדון אחר, אך למשנה אחרונה שכופין את רבו לשחררו, הרי ביטלו דין זה שיום אחד הוא עבד גמור ויום אחד הוא בן חורין גמור, והרי הוא תמיד חציו עבד וחציו בן חורין, וממילא פטור הוא מן הראיה, מחמת צד עבדות שבו, (ולא משום שיש לצד

(6) ועיי' מש"כ בזה הקה"י חגיגה סי' א', עיי"ש.

בן חורין אדון אחר).

אכן יש לדון בזה, דאף על גב דצד עבדות שבו פטור משום שעבד דומה לאשה, מכל מקום יתחייב מחמת צד חירות שבו, וכמו כל בן חורין, ועל זה צריך לומר דבכדי שיתחייב בראיה צריך להיות כמו כל ישראל, שכל גופו הוא בן חורין, ודו"ק.

והשתא מדויק לשון הרמב"ם, שכתב דגמרינן לה לה מאשה, והוסיף ועוד הרי נאמר **בבוא כל ישראל**, והיינו שמצד העבדות שבו פטור משום שדומה לאשה, ואף שיש לומר שהצד חירות שבו יתחייב, על זה הוסיף 'ועוד הרי נאמר **בבוא כל ישראל** וממילא פטור גם הצד חירות שבו, ודו"ק.

ונראה שגם לפי הרמב"ם יש לומר שיש כאן רמז בפרשה זו - שהיא לאחר חטא העגל, למשנה אחרונה, דהנה כאן שינה הפסוק ממה שכתוב בפרשת משפטים **יראה כל זכורך אל פני האדון ה'**, שהוסיף כאן **אלקי ישראל**, והיינו שעכשיו אחר חטא העגל שכופין את רבו לשחררו (ומשום מצות לשבת יצרה), ושייך אופן שיש חצי עבד וחצי בן חורין מעורב, צריך לילפותא שבאופן זה פטור ומשום שצריך שיהיו **זכורך** גם חלק מישראל, שהרי בא להראות לה' **אלקי ישראל**, וחציו עבד וחציו בן חורין אינו בכלל זה, ודו"ק⁷.

(7) ואפשר להוסיף שדייקא אחר חטא העגל יש צורך להראות שה' הוא אלוקי ישראל, ודו"ק.

ונפלינו אני ועמך, (ל"ג ט"ז).

עיין רש"י שביאר בד"ה **ובמה יודע אפוא**, בקשת משה רבינו שהתפלל אחר שמצא חן בעיני ה', וזה לשונו, **ובמה יודע אפוא**, יודע מציאת החן, הלא בלכתך עמנו, ועוד דבר אחר אני שואל ממך, שלא תשרה שכינתך עוד על אומות עובדי אלילים, **ונפלינו אני ועמך**, ונהיה מובדלים בדבר הזה מכל העם וכו', ע"כ.

ומבואר שמשה ביקש שיוודע המציאת חן על ידי **בלכתך עמנו**, שהשכינה תלך רק עמם, ולא עם אומות העולם.

ולכאורה צריך ביאור מה מיוחד דווקא עכשיו אחר חטא העגל שמשה יבקש בקשה זו.

ונראה דהנה אחר מתן תורה עם ישראל עלו למדריגה כמו אדם הראשון לפני החטא, וכמבואר בעבודה זרה (ה), שדרשו חז"ל אהא דכתיב **אני אמרתי אלהים אתם**, והיינו שהיו צריכים לחיות לעולם, אכן עכשיו, אחר שחטאו בעגל, **אכן כאדם תמותון**, עיין שם.

והיינו דאחר מתן תורה היו כאדם הראשון לפני החטא, וחיו בגן עדן ושם אין המיתה שולטת, אבל אחר שחטאו בעגל ונשלחו מגן עדן והיו בחוץ, והיינו **אכן כאדם** דייקא אדם הראשון, שנשלח חוץ לגן עדן, **תמותון**, עכשיו יש עליהם גזירת מיתה, כמו שאר העולם שאינם בגן עדן.

והנה כל זמן שהיו במצב של גן עדן לא היו צריכים שום הבדלה ביניהם לבין האומות, שהרי הם היו בתוך גן עדן, ושאר האומות היו בחוץ.

אכן עכשיו שנשלחו חוץ לגן עדן הרי הם באותו מצב כמו שאר האומות, ומשום הכי ביקש משה **בלכתך עמנו** ולא עם שאר האומות, והיינו שאף על גב שאנו מחוץ לגן עדן, אבל אם תלך עמנו בלבד, ולא עם שאר האומות, אז **ונפלינו אני ועמך**, שנהיה מובדלים לפחות בזה שיש לנו קשר מיוחד להקב"ה, ובוזה נהיה מיוחדים.

ומבואר שפיר אמאי ביקש בקשה זו דווקא עכשיו, ודו"ק.

ולכאורה צריך ביאור אמאי היה צריך לחזור אתנו, ומאי שנא משאר פרשיות שבתורה שלא מצינו שהיה צריך לחזור ולשנות ההלכה יחד.

אכן יש פרשה אחת שמצינו שיש בו ענין מיוחד שצריך שצריך לא רק ללמדו, אלא לוודא שיוודע אותם היטב, והיא פרשת משפטים, דעיין לעיל ריש פרשת ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, ופירש רש"י, וזה לשונו, **אשר תשים לפניהם**, אמר לו הקב"ה למשה, לא תעלה על דעתך לומר, אשנה להם הפרק וההלכה שנים או שלושה פעמים, עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה, ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו, לכך נאמר **אשר תשים לפניהם**, כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם, ע"כ.

והנה לכאורה צריך ביאור מה שכתב שלא ישנה להם שנים או שלושה פעמים, דבפשטות אמאי לא הרי זה עיקר סדר הלימוד, וכדאיתא בערובין (נ"ד:), כיצד סדר משנה וכו', שחוזר עליו ארבעה פעמים (והיינו ששונה עוד שלושה פעמים), ומה יש להוסיף על הארבעה פעמים, ומה שייך להטריחם עצמו יותר.

וצריך לומר שבסדר המשנה הרי הוא מלמד, אבל אינו לומד אתו ממש, אכן בסדר משפטים ישנו דין נוסף שצריך **תשים לפניהם**, והיינו שיוודא שהבין הדינים היטב, וזה על ידי שילמד איתם ממש, וכל זה בנוסף על מה שמלמדם ארבעה פעמים, דרק באופן זה יהיה כשולחן ערוך, ודו"ק.

ונראה שרש"י דייק מדכתיב כאן **לדבר אתו**, דמשמע דיבור יתר שילמד אתו, והנה לא מצינו דין כזה רק בפרשת משפטים, אם כן אם כתוב כאן בהכרח צריך לומר שכאן איירי בלימוד שצריך לדבר אתו ממש, והיינו בנוסף על מה שמלמדו ארבעה פעמים, שכאן דיבר איתו בפרשת משפטים, דרק שם יש דין כזה, ודו"ק.

(אכן לפי הרמב"ן והאבן עזרא, שלא פירשו כרש"י, יש לומר דאזלי לשיטתייהו, שהם מפרשים הא דכתיב **אשר תשים לפניהם** באופן אחר, ולא שיש דין מיוחד שצריך להבינם היטב, עיין שם, ואתי שפיר).